

מלחמת "חרבות ברזל" - השינויים שחוללה בזירות הגלובלית, האזורית והישראלית-פלסטינית - סיכום ראשוני

תמיר הימן | 3 בנובמבר, 2025 | גיליון 2056

אנו אחרי שנתיים סוערות - אחת התקופות המשמעותיות ביותר בהיסטוריה של מדינת ישראל, ולמרות שאת רוב ההשלכות מוקדם לנתח לאשורן, ועל אף שעדיין לא ברור האם המלחמה הסתיימה, נדרש סיכום ראשוני. גם אם תחודש הלחימה רצוי שהיא תהיה שונה ורצוי שהמערכה הבאה תותאם לנסיבות החדשות, שיש להבינן.

מאמר זה מנתח ומסכם את האירועים העיקריים ואת מהלכי המלחמה החשובים, ומצביע על עיקר השינויים שהמלחמה יצרה: (1) ערעור מעמדה הבינלאומי של ישראל ועלייה משמעותית באנטישמיות ברחבי העולם; (2) עליית מעמדה של המלחמה ביחסים הבינלאומיים; (3) היחלשות הציר השיעי ועליית ציר סוני-אחים מוסלמים למעמד משפיע, בגיבוי ארצות הברית; (4) בינאום הסכסוך הישראלי פלסטיני; (5) קיטוב גובר בזירה הפוליטית-חברתית ישראלית.

כיצד השפיעה המלחמה על ישראל, על המזרח התיכון ועל הזירה הגלובלית? באילו הקשרים היו החמצות? מה היו ההצלחות וההישגים? מאמר זה מצביע על חמשת השינויים המרכזיים שהמלחמה יצרה ומסכם בהמלצות לגיבוש מדיניות ישראלית מותאמת לשינוי המחומש.

בראשיתה, הדרג המדיני בישראל הגדיר למלחמה מספר מטרות כשהעיקריות הן החלפת שלטון חמאס ("השמדת היכולות השלטוניות") ופירוק המערכת הצבאית של הארגון ("השמדת היכולות הצבאיות"). לאחר מספר ימים נוספה מטרה המתמקדת בהחזרת החטופים ("צירת התנאים להשבת החטופים"). העלאת הרף של ההישגים הנדרשים הובילה לאישור תוכנית מלחמה ממושכת. המתווה שאושר בקבינט ניהול המלחמה כלל מערכה ארוכה בעלת ארבעה שלבים:

1. שלב א': הכנה לתמרון - מאמץ אש הגנה והכנת הכח לפעולה - שיימשך חודש ימים.
2. שלב ב': הכרעה צבאית - ההגדרה הכתובה הייתה "פירוק" הזרוע הצבאית של חמאס - שיימשך שלושה חודשים.
3. שלב ג': המשך שחיקת מה שיוותר מכוח חמאס הצבאי (כוחות הגרילה המבוזרים) ובמקביל הכנסת שלטון חלופי ככתובת אזורית לרצועה - תשעה חודשים.

4. שלב ד': מיסוד הסמכות האזרחית החלופית בעזה וחזרה ליציבות ביטחונית – שיימשך 12 חודשים.

המלחמה עצמה הוגדרה כמלחמה בשלושה מעגלים:

- המעגל הגלובלי – כחלק ממלחמה בין העולם מבוסס החוקים, בהובלת ארצות הברית, נגד מערערי החוקים והכוחות האגרסיביים, דוגמת רוסיה וחמאס.
- המעגל המזרחי – מלחמה של הכוחות המתונים הכמהים ליציבות ולעתיד טוב יותר, מול הגורמים הרדיקליים המובלים על ידי איראן.
- המעגל הקרוב – מלחמה בזירה הפלסטינית, בין ישראל לחמאס.

הפסקת האש ותחילת מימוש המתווה שגיבש הממשל האמריקאי לסיום המלחמה (תכנית 20 הנקודות), מאפשרת לבחון, ברטרופקטיבה שלאחר שנתיים, מהו השינוי שהתחולל בשלושת המעגלים של המלחמה. בחינה זו חיונית לשם ניסוח האסטרטגיה להמשך הניווט במים הסוערים של זירה ישראלית-פלסטינית בוערת, מזרח תיכון משתנה, ומערכת גלובלית שגם היא מצויה בתהליך שיבוש מואץ.

הזירה הגלובלית

בקרב חלקים מרכזיים וניכרים בדעת הקהל העולמית הפכה ישראל להיות "הצד הרע" שבהתרחשות וחלק מ"הרעים", לצד רוסיה. ומנגד, הפלסטינים הפכו חלק מ"הטובים", העשוקים והמדוכאים שהותקפו, כמו אוקראינה. המעבר בדעת הקהל ממעמד הקורבן למעמד "התליין" היה מהיר ומתסכל מאוד. בה בעת, השינוי במדיניותן של ממשלות ברחבי עולם כלפי ישראל היה איטי יחסית והתפתח לרעה בעקבות שלושה אירועים מרכזיים שיפורטו בקצרה:

1. **חשיבות הגיבוי המעצמתי:** עיכוב המתקפה בריפיח חולל משבר בין ממשלת ישראל לבין ממשל ביידן, והוא היה התפנית החשובה ביותר במערכה בעזה. ניתן להפיק שלושה לקחים חשובים מאירוע זה: חשיבות קצב ההישגים הטקטיים לרמה האסטרטגית, הכרחיות הבהירות והסינכרון של תכלית המלחמה וכן של ההיבט האישי - אין להעליב נשיא, ובמיוחד את נשיא ארצות הברית.

- **קצב ההתמקדות וההישגים** - על פי לוח הזמנים (שהיה מוכר לממשל ביידן), עד פברואר 2024 עתידים היו להסתיים השלב העצים של המלחמה (שלב ב') ולהתחיל שלב ג' המיוחל (הכולל הכנסת כתובת אזרחית לניהול עזה – "היום שאחרי" בלשון העם). בפועל, המבצע בריפיח התעכב מאוד. בין היתר בשל ניסיונות חוזרים לחסל, עמוק בתת-הקרקע בחאן יונס, את מנהיג חמאס יחיא סינוואר והעברתה ללבנון של האוגדה שתוכננה להיכנס לריפיח. (אוגדה 36 הועברה למשימת הגנה בגזרת גבול הצפון בפברואר 2024, כנראה בשל הרצון להקל על כוחות מילואים). כל העיכובים הללו ערערו את האמון האמריקאי בנחישות ישראל לממש במהירות את הכרעת חמאס.

- **תכלית המלחמה** - המועד המקורי ליישום מנגנון "היום שאחרי" (שלב ג') היה סוף ינואר 2024. מועד זה חלף אפילו ללא דיון בשאלה המהותית – מי הגורם שיקבל את השליטה האזרחית ברצועה. הימנעותו של ראש ממשלת ישראל לדון בשאלת ה"יום שאחרי" עד

השמדה מוחלטת של חמאס הייתה מנוגדת לדעתם של רוב השרים בקבינט ניהול המלחמה. לאחר ששניים מהם דרשו זאת בפומבי ובכתב ודרישתם נדחתה, התעורר חשד בקרב הממשל האמריקאי אשר לתכלית האמיתית של המלחמה. יש לציין כי שרים בכירים בקואליציה השמיעו הצהרות שביטאו יעדים שונים מאלה שהוגדרו כמטרות הלחימה (גירוש תושבי הרצועה, סיפוח הרצועה והתנחלות ישראלית בשטחה).

- העלבון האישי של הנשיא ביידן – המבצע ברפיח הוא שגרם מתח רב בין ממשלת ישראל לממשל האמריקאי. הממשל התנגד למבצע משום החשש מפגיעה רחבה באזרחים, חסימת צירי ההספקה לרצועה ממצרים, וחוסר ההיערכות (להבנתו) של ישראל לספק תנאים בסיסים למפונים מרפיח (אוהלים, מים, סניטציה, שירותים רפואיים). הממשל אף איים כי למבצע יהיו "השלכות" ודרש שלא יופתע אם ישראל מתכוונת לקיימו. ולמרות זאת, המבצע התחיל בהפתעה. **ההשלכות: הנשיא ביידן הורה לעצור משלוח פצצות במשקל טון ועצר אספקת דחפורים כבדים לצה"ל. צעד זה סימן גם למדינות נוספות בעולם את מגמת השינוי לרעה ביחס לישראל.**

2. משמעות הפרת הסכמים - הכניסה למבצע "מרכבות גדעון": לקראת תחילתה של כהונתו השנייה של דונלד טראמפ כנשיא ארצות הברית הושג ההסכם השני לשחרור חטופים. בעיני רבים ברחבי העולם, הישג זה נתפס כסיום המלחמה. אולם בפועל, ממשלת ישראל החליטה לא להמשיך את המשא ומתן על השלב הבא של העסקה והיא פוצצה. החזרה ללחימה התפרשה ברחבי העולם (וגם בקרב חלקים ניכרים בחברה הישראלית) כעדות לסירוב ישראל לסיים את המלחמה. **המבצע הוביל להסלמה נוספת בביקורת הבינלאומית, שאף הניעה ממשלות באירופה להטיל על ישראל אמברגו נשק (בעיקר לגבי חלפים לאמצעי לחימה של זרוע היבשה).**

3. חוסר בדיפלומטיה ציבורית וחשיבותו של מערך לוחמה קוגניטיבית: הכישלון מול קמפיין "ההרעבה המכוונת" של חמאס: הצהרות מפי בכירים בישראל במאס 2025 בדבר עצירת הסיוע ההומניטרי לרצועה, שנלוותה אליהן אף נימת גאווה, פעלו במידה ניכרת לרעת ישראל. קמפיין "ההרעבה המכוונת" (השקרי, שהוביל חמאס) רדף אותה עד הכרזת הפסקת האש, באוקטובר 2025. הקמפיין הואץ לאחר ניצחון ישראל במלחמת 12 הימים עם איראן עקב שילוב בין תסכול מחידוש המלחמה בעזה לבין התרוקנות מחסני הציוד ההומניטרי ברצועה, שאכן גרם למחסור מזון (בעיקר לשכבות החלשות יותר – נשים, חולים וילדים). **ישראל נקלעה לראשונה למרחב סכנה אמיתית של בידוד וסנקציות בינלאומיות. מדינת ישראל ניצבה על פי תהום.**

הזירה המזרח תיכונית

בשנתיים האחרונות השתנה המזרח התיכון. הציר השיעי נסדק, השפעת איראן באזור הוחלשה וגבר כוחן של מדינות הפועלות לקידום תפיסת האחים המוסלמים (קטאר וטורקיה). סוריה ולבנון אינן אותן מדינות כשהיו, ופוטנציאל הרחבתם של 'הסכמי אברהם' שוב על סדר היום האזורי והגלובלי.

1. החלשת הציר השיעי:

בתחילת המלחמה הצהיר ראש הממשלה בנימין נתניהו שזו תשנה את המזרח התיכון, אך בראשית המלחמה החלשת הציר השיעי לא תוכננה כחלק מיעדיה. להיפך, המטרה העוסקת בציר השיעי הייתה להתמקד ברצועת עזה ו"למנוע הסלמה בזירות אחרות". נכון, ה-11 באוקטובר 2023 היה יום יוצא מן הכלל. ביום זה, עוד בטרם התחיל התמרון הקרקעי ברצועה, כמעט פתחה ישראל במלחמה נגד חיזבאללה. בכל אופן, גם אם הייתה מאושרת, הפעולה (שכמעט בוצעה) לא הייתה כוללת פתיחת חזית נגד איראן, אלא מהלומה ממוקדת נגד חיזבאללה. בדיעבד, המלחמה נגד חיזבאללה הייתה מוצלחת ביותר ולכן השאלה מה היה קורה אם חיזבאללה היה מותקף ב-11 באוקטובר מיותרת לחלוטין.

בשורה תחתונה, סוד ההצלחה במלחמה מול הציר השיעי בהובלת איראן היה ניצול האקראיות של המציאות המתהווה וגמישות בהפעלת כלים ויכולות שהוכנו במשך שנים. לכן ראוי שהלקח המרכזי של המלחמה יהיה חשיבות השילוב בין הכנות מעמיקות, גמישות, תעוזה לבין ניצול הזדמנויות אקראיות. יש להודות, מקריות ומזל היו רכיבים מרכזיים בהצלחה.

2. הכרעת חיזבאללה:

במשך כל שנת 2024 בוצעה הסלמה הדרגתית ואיטית מול חיזבאללה. הקצב האיטי של ההסלמה חיזק את דבקותו של מזכ"ל ארגון הטרור, חסן נסראללה, בקונספציה שלפיה פני ישראל אינם למלחמה. זו הקונספציה שגרמה לו לנטוש את דרום לבנון ולא להסלים את הלחימה בישראל. נקודת המפנה הייתה שיגור רקטה לעבר מוצב גלדיולה בהר דב, שהחטיא ופגע במגרש הספורט של מגידל שמס. התוצאה הקשה (הרג 12 ילדים) הניעה החלטה לחסל את רמטכ"ל חיזבאללה, פואד שוכר (סיד מוחסן). לאחר מכן הופעל "מבצע הביפרים". העיתוי התחייב בלוח זמנים קצר משום שהמבצע כמעט נחשף. לאחר מכן ניצל צה"ל הזדמנות שנוצרה עקב מפגש של כל ראשי כוח רדואן עם ראש אגף המבצעים של חיזבאללה מעל פני הקרקע, באתר המוכר למודיעין הישראלי, וכל ההנהגה הזו חוסלה. נסראללה לא שינה את שגרת פעולתו למרות ההסלמה הישראלית, והשאננות והיוהרה שלו אפשרו את חיסולו. בין לבין הושמדו אלפי טילים ורקטות ארוכות טווח במבצע תקיפה אווירי שהוכן במשך שנים על בסיס מודיעין מעמיק ומדויק.

3. החלשת איראן:

המלחמה עם איראן תוכננה לפרטיה במשך חודשים לפני המימוש. הביצוע המוצלח התאפשר בזכות החיבור ההדוק עם ממשל טראמפ. איראן סיפקה עילה בדמות קידום מואץ של תוכנית הגרעין והתפתחות מטרידה ביותר בתחום ערוץ הנשק, שחייבו תגובה מהירה. ההבנה כי יש לתקיפה אור ירוק אמריקאי, כולל נכונות להילחם לצד ישראל, יצרה מציאות חדשה והזדמנות אזורית שאולי לא תחזור. המערכה נגד איראן השיגה את מטרותיה: פרויקט הגרעין עוכב במספר שנים, יכולות איראן בתחום הטילים הבליסטיים נשחקו במידה ניכרת, הומחשה חולשתה הצבאית של איראן ביחס ליכולות ישראל

– מה ששחק את מעמדה האזורי. ברם, המשטר באיראן לא עורער, הציבור האיראני התלכד סביב הדגל ונרשמו בקרב תמיכה מחוזקת במשטר ועלייה בשנאה לישראל ובפחד ממנה, כאיום המרכזי על איראן.

4. המערכת המתהווה בעולם הסוני:

ב-8 בדצמבר 2024 נפל משטר אסד. התפתחות זו הייתה הצלחה יוצאת מן הכלל של מתקפת המורדים נגדו שלא הייתה קשורה כלל לישראל, הגם שייתכן כי העובדה שצבא אסד לא השיב מלחמה שערה נגד המורדים הייתה קשורה להפסקת האש בלבנון (נובמבר 2024) והכרעת חיזבאללה. הסיבה העיקרית להצלחת המורדים הייתה התמיכה שהגישה טורקיה לארגון HTS (היאית תחריר א-שאם), בעיקר בשנים שלפני ההפיכה בסוריה. טורקיה טיפחה את הארגון, שמוקד פעילותו באידליב, בחסותה הצמודה. לפיכך, לאחר שארגון זה הפך לשולט סוריה, טורקיה הפכה לגורם ההשפעה המשמעותי במדינה. מיד עם עליית המשטר החדש החל הציר הטורקי-קטארי לפעול בשטח סוריה. נוכחות זו דרבנה לפעולה את ערב הסעודית, הרואה בציר הסוני הרדיקלי של האחים המוסלמים איום על הדומיננטיות שלה במזרח התיכון: אירוח הנשיא טראמפ במאי 2025 בריאד, וזאת בשעה שהוא הסיר מעל סוריה את כל הסנקציות שהוטלו על משטר אסד, היה צעד נבון של ערב הסעודית כחלק מהמאבק על ההובלה האזורית.

ההתפתחות הדרמטית ביותר שהעלתה את מעמדן של קטר וטורקיה במערכת האזורית הייתה תקיפת חיל האוויר הישראלי בדוחא, קטאר, בספטמבר 2025. ישראל הפרה את הכלל המפרצי הלא-כתוב: הביטחון המשותף. לפי כלל זה, מדינות המקיימות ביניהן סוג של דיאלוג לא תוקפות זו את זו. ישראל הפרה זאת כאשר בזמן שהתנהל שיח אינטנסיבי עם קטאר על עסקה שתביא לשחרור החטופים היא תקפה בדוחא, תוך השפלת המשטר. ארצות הברית, בעלת ברית של קטאר, נתפסה אז כבוגדת באמון הקטארי ולפיכך הממשל האמריקאי נסוג מיד מגיבוי לישראל, גיבה את קטאר ופתח במסע לריצוי האמיר. לכן, בין השאר, האמירות זכתה בחלופה דומה לברית הגנה מארצות הברית, בהתנצלות רשמית ופומבית של נתניהו ראש ממשלת ישראל, וכן בהתחייבות לאכוף על ישראל את הפסקת המלחמה ברצועת עזה - גם בשלב ראשון, כאשר ניכרת עדיין שליטת חמאס בשטח (בניגוד להתנגדותה העקבית של ישראל בהקשר זה).

ערעור הזירה הישראלית-פלסטינית

המלחמה החזירה את הסוגייה הפלסטינית למרכז סדר היום העולמי, אך לא למרכז הבמה בישראל. נהפוך הוא. רוב הציבור בישראל לא רואה תוחלת ברעיון פתרון שתי המדינות לסכסוך. כל אזכור של אופציית המדינה הפלסטינית נתפס בקרב חלק ניכר מהציבור בישראל כפרס לטרור. גם בקרב המייחלים להיפרדות מהפלסטינים ניכרת מידה רבה של תסכול וחוסר בהירות לגבי אופן קידומו של רעיון שתי המדינות. גם בהשפעת המלחמה ביחס לערבים בכלל נרשמה הרעה; הטראומה של ה-7 באוקטובר 2023 תמשיך לתת אותותיה עוד שנים רבות בקרב הציבור הישראלי, ובעיקר נוער וחיללים משוחררים.

מבחינת תכלית המלחמה שסינואר פתח בה, ניתן לקבוע כי חמאס הובס - תבוסה במובן אי השגת מטרות המלחמה. ובמילים אחרות, האסטרטגיה של מתקפה בהפתעה, תוך חיבור איראן והציר השיעי על מנת להחריב את ישראל, כשלה. יותר מכך, חורבן עזה - ההרס הרב, הסבל האנושי והמחיר הגבוה

עד מאד ששילמו תושבי עזה על מתקפת ה-7 באוקטובר, כל אלה מוסיפים רכיבים של טראומה פלסטינית לאומית לתבוסה הצבאית.

עם זאת, ההישג הישראלי אינו יציב ולא מוליד מערכת חדשה: אין מנהיגות חדשה בזירה הפלסטינית. חאמס נותר ארגון רצחני ורדקילי, הרשות הפלסטינית שבהובלת פת"ח נותרה נגועה בשחיתות ואינה זוכה ללגיטימציה רחבה. למרות שהרשות שיתפה פעולה עם ישראל במלחמה בטרור באזור יהודה ושומרון, היא עדיין נתפסת בעיני רבים בציבור הישראלי כישות עוינת שאינה שונה מהותית מחאמס. סיכון נוסף הוא, שהמתווה לסיום המלחמה עלול להביא לכך שחאמס ישמור על מעמדו ברצועת עזה. ואם חאמס לא יתפרק מנשקו וישלוט ברצועה, בטווח הארוך הוא אף עלול לחזק את מעמדו. משמעות הדברים היא, שתודעת התבוסה עלולה להשתנות לתודעת ניצחון.

סיכום

השינויים העיקריים במערכת

1. ערעור מעמדה הבינלאומי של ישראל ועלייה משמעותית באנטישמיות

ברחבי העולם - ישראל עדיין מצויה במצב בעייתי, הפסקת האש שהושגה במסגרת יישום השלב הראשון של מתווה טראמפ מונעת את המשך ההתדרדרות אך כשלעצמה אינה משפרת את המצב.

2. עליית מעמדה של המלחמה ביחסים הבינלאומיים - העובדה כי ניתן להשיג

יעדים מדיניים באמצעות מלחמה היא מוסכמה מוכרת מן העבר, אך רבים בעולם הליבראלי-מערבי (בעיקר באירופה) התכחשו לה בעשורים האחרונים. אלא שהעובדה כי חאמס הצליח להביא להכרה נרחבת של מדינות בעולם במדינה פלסטינית וגם הסיכוי שפוטין ישיג את יעדיו ביחס למחוזות המזרחיים של אוקראינה מחזקים את מעמדה של המלחמה וחשיבותה, וזאת בשינוי מהמגמה ארוכת השנים שנרשמה מאז התפרקות ברית המועצות.

3. היחלשות הציר השיעי ועליית ציר סוני-אחים מוסלמים למעמד משפיע,

בגיבוי ארצות הברית, משנה את מערך האיזונים והבלמים במערכת המזרח תיכונית. אמנם זו מגמה בראשית התהוותה והיא שונה מהמהפכה שיצר דעא"ש עם עליית האסלם הג'יהאדיסטי, ונכון לעכשיו עדיין אין ציר סוני רדיקלי שמסכן את ישראל בדומה לסיכון שיצר הציר השיעי, אך ההשפעה הגוברת של קטר וטורקיה ברצועת עזה ובמזרח התיכון בכלל היא שינוי חשוב, שאיום בצידו.

4. בינאום הסכסוך הישראלי פלסטיני - ארצות הברית דומיננטית בזירת הסכסוך

הישראלי-פלסטיני באופן המכתיב ומגביל את הפעולה הטקטית של ישראל, ופריסת כוחות בינלאומיים ברצועת עזה היא תפנית אסטרטגית בהקשר הסכסוך. עדיין מוקדם לקבוע האם זו תופעה חולפת, או התפתחות המחייבת את עדכון המדיניות הישראלית בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני, תוך ניסיון למצוא הזדמנויות לצד גיבוש מענים לסיכונים הגלומים בה.

5. **קייטוב גובר בזירה הפוליטית-חברתית ישראלית** - ישראל נכנסה למלחמה על רקע מאבק חברתי-פוליטי אדיר ממדים שהתחולל בשנת 2023. המאבק על אופי המלחמה, חשיבות נושא החטופים מול חשיבות הכרעת חמאס, וכן הוויכוח על אודות "היום שאחרי" ברצועת עזה - כולם מעמיקים את המחלוקת בחברה הישראלית לאורך קווי החלוקה הפוליטיים ומגבירים את הקייטוב.

המלצות

1. **נדרשת מדיניות ביטחון לאומי חדשה, המותאמת לשינויים במערכת:** הגם שלא ברור האם המלחמה הסתיימה ונכון לכתיבת שורות אלו הפסקת אש שברירת, על ישראל לעצב מדיניות ביטחון לאומי חדשה. השינויים שהתחוללו בזירה האזורית ובזירה הבינלאומית הרלוונטיות לישראל אינם מאפשרים המשכיות, אלא מחייבים תפנית. לכן ראוי לקיים תהליך מחשב יסודי, שבסיומו תפרסם ממשלת ישראל מדיניות מעודכנת ובהתאם יתכנן צה"ל את אסטרטגיית המימוש של מדיניות זו.

2. **לצד הלקחים הצבאיים, יש להפיק מהמלחמה גם לקחים הקשורים בחברה הישראלית והחוסן הלאומי הפנימי.** מדינת ישראל נכנסה לשנת בחירות. יש לקיימן בהתמקד בשאלות הקשורות בעתיד מדינת ישראל, לא בעברה. ראוי לנצל את הטראומה שחוללו אירועי ה-7 באוקטובר 2023 והמלחמה שפרצה אז כדי להציע חזון חדש למדינת ישראל. למרבית הצער, הסיכוי שזה יהיה המצב קלוש. סביר יותר שהבחירות יתנהלו על אודות העבר, האשמות ונטילת או אי-נטילת אחריות, וכן תדמיות ונרטיבים מתחרים. כל אלו יובילו להגברת הקייטוב הפנימי, השיח האלים והאלימות הפנימית בישראל. על אף שאי אפשר להימנע מהוויכוח, יש לקוות ולהמליץ שהמשבר ינוצל לבניית עתיד חדש ומגבש.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט